

<https://doi.org/10.15407/np.73.338>

УДК 001.32-048.87(4):[821.161.2Шевченко Т. Г.+82.161.2.09Шевченко Т. Г.]
“195”

Оксана Вербіцька,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,

Інститут архівознавства

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

вул. Володимирська, 62, Київ, 01033, Україна

e-mail: xenaver@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1459-954X>

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА СПІВПРАЦЯ ЧЛЕНА-
КОРЕСПОНДЕНТА АН УРСР Є. П. КИРИЛЮКА
З ЧЕСЬКИМИ І СЛОВАЦЬКИМИ ВЧЕНИМИ
У ГАЛУЗІ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА У 1950-Х РОКАХ**

Здійснено комплексне дослідження документів різних видів – частково розроблених науково-організаційних джерел Архівного фонду НАН України у галузі міжнародних наукових зв'язків НАН України та досі не висвітлених у наукових розвідках епістолярних джерел особистісно-персоналізованого характеру, що зберігаються у фонді № 73 «Є. П. Кирилюк» Інституту рукопису НБУВ. Це дало змогу реконструювати міжнародні наукові контакти члена-кореспондента АН УРСР Є. Кирилюка з чеськими і словацькими вченими М. Неврлим, М. Мольнаром та О. Зілінським у галузі шевченкознавства у 1950-х роках. Подано характеристику документів цього фонду та їх інформаційного наповнення із шевченкознавчої тематики. Проаналізовано інформацію джерел особового походження про напрями та особливості процесу наукової творчості кореспондентів Є. Кирилюка та їх рецепцію його наукової діяльності. Представлено відомості щодо обміну вчених науковими ідеями, інформацією та публікаціями, обговорення питань організації українознавчих установ та участі в міжнародних заходах. Висвітлено відомості про вчених Чехословацької Республіки та інформацію про ступінь їхньої співпраці між собою. Встановлено, що їх листування з Є. Кирилюком сприяло дослідженням науковців діаспори, які зосереджувалися на аналізі літературних творів класика української культури, їх інтерпретації, а також на наукових розвідках сучасної літератури і рецензуванні праць радянських шевченкознавців.

© О. Вербіцька, 2024

Розшуки чеськими і словацькими дослідниками видань творів Т. Шевченка і їх перекладів у книжкових фондах бібліотек, фіксування всіх опублікованих за кордоном України праць і згадок у пресі допомагало створенню бібліографії таких видань як у Чехословаччині, так і в Україні. Значну роль у діяльності шевченкознавців української діаспори відіграла популяризація творчості класика серед закордонних українських громад і громадськості цих країн, завдяки чому зберігалась пам'ять про історичні постаті України і поширювалась інформація про духовні цінності українського народу.

Ключові слова: шевченкознавство, епістолярні документи, міжнародна наукова співпраця, особовий архівний фонд, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, АФ НАН України.

Історія розвитку шевченкознавства в Національній академії наук України як провідного напрямку соціогуманітарних досліджень нараховує вже понад сто років. Значне місце в цій тематиці відведено міжслов'янським культурним взаємовідносинам. На теренах Чехії та Словаччини активний розвиток досліджень українознавчої тематики розпочався у роки після II Світової війни, з утворенням у 1952 р. Чехословацької академії наук та відновленням роботи в 1953 р. Словацької АН, з 1963 р. – як частини Чехословацької академії наук. Політична відлига другої половини 1950-х років сприяла ширшому розвитку співпраці вчених АН УРСР з чеськими та словацькими дослідниками й установами, що розвинулась і стала плідною в царині літературознавства, мовознавства, мистецтвознавства з 1960-х років, а з підготовкою до відзначення шевченківських ювілеїв на передній план вийшла шевченкознавча тематика.

Стан дослідження теми. У науковій літературі висвітлено багато дотичних до теми дослідження питань. Утворення та діяльність українознавчих осередків, українських діаспорних організацій періоду 1919–1938 рр. розглянуто у виданні С. Наріжного «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами» (Прага, 1962). Відомості про діяльність чеських та словацьких літературознавців подано у публікації Слов'янської бібліотеки та Інституту мов і літератур Чехословацької академії наук до VI Міжнародного з'їзду славістів у Празі – науково-бібліографічному збірнику за редакцією

О. Зілінського «Сто п'ятдесят років чесько-українських літературних зв'язків» (Прага, 1968). Одним із найбільш ґрунтовних досліджень становлення та розвитку шевченкознавчих студій у Чехії та Словаччині є монографія М. Мольнара «Тарас Шевченко у чехів та словаків» (Пряшів, 1961). За авторства М. Мушинки в Україні вийшла друком праця «Тарас Шевченко в Чехії та Словаччині» (2014), де розглядається діяльність шевченківського відділу у Музеї визвольної боротьби України. Видання творів Т. Шевченка, реалізовані українською еміграцією, досліджено у його ж праці «Чотири празькі видання творів Тараса Шевченка періоду Другої світової війни» (2013). Корисним довідковим матеріалом є бібліографія шевченкознавчих праць чеською та словацькою мовами. Зокрема, у покажчику «Т. Г. Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014» (2014) знаходимо інформацію лише про кілька таких видань творів Т. Г. Шевченка до 1960 р.

Основні напрями досліджень відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР у визначений період представлено в монографії «Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії» (2003), проте інформацію про українсько-чесько-словацькі наукові взаємозв'язки у галузі шевченкознавства у ній не було висвітлено. Відомості про міжнародні наукові контакти академічних установ знаходимо в сучасних наукових розвідках Г. Індіченко «Межакадемическое сотрудничество украинских, чешских и словацких ученых в гуманитарной сфере: исторический экскурс (1955–1960 гг.)» («Міжакадемічне співробітництво українських, чеських і словацьких вчених у гуманітарній сфері: історичний экскурс», 2017)[4] та «Міжнародне співробітництво українських, чеських і словацьких учених (1961–1970): історико-джерелознавча реконструкція» (2022), де проаналізовано основні напрями та форми співпраці АН УРСР.

Дослідження історії НАН України на основі документальних ресурсів Архівного фонду НАН України тривалий час здійснює Інститут архівознавства НБУВ. Зокрема, видання «Історія Національної академії наук України. 1956–1960: Частина 1. Документи і матеріали» (2015) містить документи, у яких представлено

відомості про міжнародні контакти наукових установ АН УРСР із закордонними установами й організаціями, серед них – чеські та словацькі. Літературні й наукові взаємовідносини знайшли відображення у документах архівного фонду Наукового товариства ім. Шевченка Центрального державного історичного архіву України у Львові (ф. № 309) та Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ф. № 184 «Кирилюк Є. П.»). До найбільш інформативних документальних джерел з питань розвитку шевченкіани в 1950-х роках належить архівний фонд Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (ф. № 261) Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), де зберігаються науково-організаційні документи цієї установи, та особовий фонд Є. Кирилюка (ф. № 73) Інституту рукопису НБУВ. У путівнику «Особові архівні фонди Інституту рукопису» (2002) представлено відомості про листи від різних осіб до Є. Кирилюка, серед них – чеські та словацькі вчені.

Постановка проблеми. Аналіз історіографії питання засвідчив, що на сьогодні тема міжнародної співпраці вітчизняних шевченкознавців із чеськими і словацькими науковцями недостатньо досліджена, відомостей про шевченкознавчі студії й видання творів Т. Шевченка та публікації про нього у Чехії та Словаччині періоду початку та середини 1950-х років теж не так багато. Комплексна реконструкція та аналіз інформативного наповнення джерел АФ НАН України з цього питання, передусім документів з науково-організаційної діяльності, епістолярію вчених та наукових і довідкових матеріалів, зокрема, біографічного характеру, спираючись на принципи історико-джерелознавчого та системного аналізу в інтерпретації різних за своїм змістом історичних джерел, дасть змогу висвітлити період початку налагоджування творчої співпраці та взаємодії науковців Чехословаччини з вченими АН УРСР, наукову рецепцію і міжнародний науковий дискурс із шевченкознавчої проблематики, що й **актуалізує тему дослідження.**

Метою є з'ясування особливостей особистих чесько-словацько-українських зв'язків в історичному поступі шевченкознавства у Чехії та Словаччині. **Завданням**, що ставиться у пропонованій статті, є комплексний аналіз епістолярію особового фонду Є. Кирилюка

(ф. № 73) Інституту рукопису НБУВ, до якого належать листи чеських і словацьких науковців Микулаша Неврлого, Михайла Мольнара та Ореста Зілінського до Є. Кирилюка, які досі не потрапляли в поле зору дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Член-кореспондент АН УРСР Євген Прохорович Кирилюк тривалий час очолював відділ шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (1944–1983). Він – один з авторів та науковий редактор багатьох фундаментальних академічних видань творів Т. Шевченка, опублікованих АН УРСР до ювілеїв видатного українця в 1960-х роках, організатор шевченківських наукових конференцій. Міжнародні зв'язки Є. Кирилюка із зарубіжними колегами у цей період стали важливим чинником для розвитку наукового дослідження творчості Т. Шевченка. Як зазначає М. Мольнар, у Чехословаччині станом на 1950-і роки чеський і словацький народи ще не були ознайомлені достатньою мірою з його творчістю. У Чехії були відомі переклади переважно романтичних поезій Т. Шевченка, у Словаччині перше окреме видання творів вийшло друком лише в 1959 р., тому дослідження шляху Шевченкових творів до чеського і словацького народів відкривало важливу сторінку багатих традицій взаємних чехословацько-українських культурних і літературних зв'язків [1, с. 28].

Одне з перших свідчень про спроби налагодити тривалу співпрацю міститься в листі виконувача обов'язків директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР Н. Крутікової і вченого секретаря інституту С. Зубкова до декана філологічного факультету Карлового університету у Празі К. Гаралека від 7 березня 1956 р. У ньому висловлено вдячність за пропозицію встановлення постійного взаємообміну науковими працями та науковими матеріалами. Також у цьому документі міститься згадка про науковий обмін з Чехословацькою АН у 1955 р. фотокопіями рукописних матеріалів і документів, частину з яких було отримано з літературних архівів м. Прага [2, арк. 19; 3, с. 121–122]. Керівництво Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР у листі від 31 жовтня 1956 р. зверталось до бюро Відділу суспільних наук АН УРСР про дозвіл на відрядження співробітників до країн народної демократії

з метою вивчення наукових матеріалів, що зберігались або були опубліковані у цих країнах. Інститут відвідували десятки іноземних вчених-філологів і літературознавців, проте з установи виїжджали за кордон лише два науковці, зокрема, Є. Кирилюк – до Чехословаччини. Цей документ також містив пропозицію створити резервний фонд для книгообміну із закордонними установами та спеціальний фонд в Державній публічній бібліотеці УРСР для ознайомлення з виданнями, що виходять за кордоном [5, арк. 30]. Зазначимо, що інформації про наукові відрядження академічних учених-шевченкознавців до Чехословаччини станом на початок 1950-х років не було виявлено.

Аналіз епістолярної архівної спадщини дає змогу розширити простір наукового пошуку і персоналізує окремі сторінки шляхів розвитку шевченкознавства. Особовий архівний фонд № 73 «Є. П. Кирилюк», що зберігається в Інституті рукопису НБУВ, містить комплекс листів до вченого від українських та закордонних осіб. Вони відображають напрями професійної діяльності кореспондентів та їхні наукові й особисті комунікації. Надіслані упродовж 1954–1959-х років із Чехословаччини до Є. Кирилюка листи – переважно авторизовані машинописи, лише деякі – рукописи; окремі місця в них підкреслені олівцем. Ці архівні джерела ще не були введені у науковий обіг.

Одним із найбільш інформативних джерел про співпрацю українського шевченкознавця та чехословацьких вчених є листи від українця, бібліографа М. Неврлого. З енциклопедичних видань відомо, що в 1950–1960 рр. він був методистом Науково-дослідного інституту педагогіки у м. Братислава, потім – співробітником Інституту літературознавства Словацької АН; дійсний член НТШ з 1990 р., а з 2003 р. був обраний іноземним членом НАН України. М. Неврлий народився у чесько-українській родині у м. Ростов-на-Дону, у 1933 р. емігрував із сім'єю до Чехословацької республіки. Навчався на славистичному відділі та на філософському факультеті Карлового університету, а також на філософському факультеті Українського вільного університету в м. Прага. У 1950 р. отримав науковий ступінь доктора славистики. У галузі шевченкознавства в 1950-х роках вийшли друком його праці «Безсмертний Шевченко. З нагоди 140 роковин

з дня народження найбільшого українського поета» (Пряшів, 1954), «Т. Н. Ševčenko, revolučný básnik Ukrajiny» («Т. Г. Шевченко, революційний поет України», Братислава, 1960) та ін.

У ф. № 73 збереглися листи від цього науковця (машинописні та рукописні, переважно невеликого обсягу, 1–2 сторінки), надіслані упродовж 1954–1959 рр. із Праги та Братислави, у яких обговорюється широкий спектр наукових проблем. Зокрема, у документах, що датуються 4 та 15 березня 1955 р., М. Неврлий консультувався з провідним українським шевченкознавцем з питань генези військової тематики української радянської прози з Шевченкових «Гайдамаків» та погоджувався із зауваженнями Євгена Прохоровича щодо опосередковуючих ланок між сучасними українськими письменниками і класиками – М. В. Гоголем і Т. Г. Шевченком, розвивав тезу щодо характеру військової тематики в українській літературі, у якій присутні і героїка, й визвольно-революційний рух українського народу, і баталістика, проте опрацювання цієї тематики для кожної доби і в кожного автора має відмінності [6, арк. 1; 7, арк. 1 зв.].

Листом від 2 лютого 1958 р. М. Неврлий повідомляв, що з великим зацікавленням прочитав працю І. Айзенштока «Із розшуків про Шевченка», та зауважив, що принципово важливе місце автор у своїй праці висвітлив недостатньо. На його думку, в уривку з промови П. Куліша над труною Т. Шевченка треба було чіткіше вказати, кого під «ворогами» («Я совсем не хотел говорить, будучи окружен врагами...») розумів П. Куліш. Також він зауважував, що з наближенням до 100-річчя від дня смерті Т. Г. Шевченка роботи шевченкознавців заaktivізуються. І він теж готує праці до цієї дати, які надішле Євгену Прохоровичу до чергового збірника і, можливо, використає для доповіді на IV Міжнародному з'їзді славістів, якщо його туди запросять [8, арк. 1 зв.].

У листі від 28 січня 1956 р. М. Неврлий зауважив, що рецензував працю українського шевченкознавця І. Головахи «Шевченко і російські революційні демократи 50–60-х рр. XIX ст.» (Київ, 1953) і не погоджується з окремими його тезами, «...особливо в матеріалах про вплив Т. Г. Шевченка на передових письменників слов'янщини. Цим питанням я свого часу дуже цікавився, маю про ці справи досить матеріалів. Особливо важливим тут є вплив [Т. Г.] Шевченка

на передових письменників Чехії. Його творчість тут пропагували чеські радикальні демократи (Фріч, Сабіна), класик Сватоплук Чех, письменниця-демократка Ружена Єсенська» [9, арк. 1]. 1 листопада 1957 р. М. Неврлий повідомляв Є. Кирилюку, що надсилає кілька окремих примірників його рецензії на цю монографію І. Головахи, та розповідав про опрацювання словацької шевченкіани у бібліотеці Карлового університету на прохання Державної публічної бібліотеки УРСР. Цікавим у цьому документі видається запис про те, що першого «Кобзаря», на його думку, привезли до Словаччини «олейкарі» (мандрівники-торгівці) [10, арк. 1].

У своїх листах науковець досить часто висловлює прохання надсилати з України шевченкознавчі праці та щиро дякує за їх отримання. Так, у листі від 4 лютого 1958 р. зазначено: «Вчора одержав від Вас шостий том академічного видання Шевченка. Дякую щиро! Хороше і цінне видання! Я зразу взявся до нього, поширюю свої знання про [Т. Г.] Шевченка. Щоб іншим щось дати – треба самому багато знати» [11, арк. 1]. На початку цього самого року М. Неврлий висловив прохання надіслати йому для наукової роботи монографію про Т. Г. Шевченка старшого наукового співробітника відділу етнографії Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії АН УРСР, літературознавця Д. Косарика, а також останню працю адресата про Т. Г. Шевченка й інші найновіші монографічні праці у цій галузі: «...тепер займаюся виключно Шевченком» [12, арк. 1–2]. Ймовірно, що тут йде мова про працю Є. Кирилюка «Шевченко і слов'янські народи», яка саме вийшла друком у Видавництві АН УРСР. Також вчений повідомляв, що готує власну наукову працю, для якої доповнював словацьку шевченкіану новими рецензіями, нотатками, а наприкінці року вийде «перший словацький вибір з Шевченка (із запланованого трьохтомника)» [11, арк. 1].

У Чехословаччині в середині 1950-х років М. Неврлий організував гурток перекладачів, який здійснював популяризацію української поезії. Свідченням цьому є другий постскрипtum у листі від 1 листопада 1957 р.: «Починаємо тут перекладати Шевченка. В слов[ацьких] газетах вийшло тепер кілька віршів українських поетів. Організую меншу групу перекладачів. Поки що маю п'ятьох.

Діло йде» [10, арк. 1]. Також у документах містяться пропозиції рецензування шевченкознавчих наукових праць, порушуються питання реферування для чехословацької наукової громадськості вагомих видань, що вийшли друком в УРСР, та статей збірників шевченківських наукових конференцій про загальний стан і актуальні завдання шевченкознавства. М. Неврлий інформував про вихід із друку у чехословацьких видавництвах творів Т. Шевченка, зокрема про публікацію «Кобзаря» (Прага, 1953) чеською мовою з передмовою професора слов'янських літератур Карлового університету Ю. Доланського, про організований вечір поезії Т. Шевченка в лютому 1958 р. і заходи з вшанування поета під час конференції Союзу чехословацько-української дружби, присвяченої вивченню і популяризації української літератури, у м. Брно. На заході з нагоди 145-річчя від дня народження Т. Шевченка у м. Братислава в 1959 р. М. Неврлий виголосив промову «Шевченко й чехи і словаки». У багатьох листах він висловлював своє захоплення ерудицією українського науковця як знавця життя і творчості Т. Шевченка та відзначав його цінний внесок у передове шевченкознавство й історію чесько-українських культурних зв'язків.

Інший дослідник із Чехословацької Республіки, листи від якого до Є. Кирилюка збереглися у ф. № 73, – літературознавець родом із Закарпаття Михайло Мольнар. У 1950-х роках він навчався на відділі україністики філософського факультету Празького Карлового університету, потім став співробітником Чехословацько-радянського інституту Словацької АН в Братиславі. Також навчався в аспірантурі Київського державного університету, де й здобув науковий ступінь кандидата філологічних наук (1958). Згодом став старшим науковим співробітником Інституту літературознавства Словацької АН, потім очолював Інститут світових мов та літератур Словацької АН. У 1950-х роках учений перекладав твори Т. Шевченка чеською і словацькою мовами та став упорядником видань «Україна в піснях» (1954), «З історії чехословацько-українських зв'язків» (1957, словацькою і чеською мовами; 1959, українською мовою). М. Мольнар – автор праці «Тарас Шевченко у чехів та словаків» (1961, українською мовою), що вийшла за результатами його дисертації друком під грифом Чехосло-

вацько-радянського інституту Чехословацької академії наук, її рецензентами були українські вчені – академік М. Рильський та доктор філологічних наук М. Бернштейн. У цій праці М. Мольнар висвітлив тему поширення творів Т. Шевченка серед європейських народів, простежив їхню історію від часу появи першого перекладу до середини 1950-х років та сприйняття їх літературною критикою.

У своїх листах із Праги та Братислави у 1954–1956 рр. (документи машинописні та рукописні, окремі листи – чеською мовою, часто значного обсягу) М. Мольнар інформував Євгена Прохоровича про співпрацю та обмін виданнями («Шевченко в критиці» та ін.) з директором Державного музею Т. Г. Шевченка АН УРСР К. Дорошенко [13, арк. 1 зв.], про підготовку наукових матеріалів для виставки цього музею. Зокрема зазначав, що сфотографував рукопис перекладу поезії «Посланіє» та чеські видання на тему «Шевченко в Чехії» [13, арк. 1; 14, арк. 1–1 зв.]. Ця інформація деталізується у його книзі «Тарас Шевченко у чехів та словаків», де зазначено, що «...автор цієї роботи, скориставшись з існуючої бібліографії чеської шевченкіани і поширивши її, опублікував тоді бібліографічний покажчик чеських перекладів творів Т. Шевченка і статей про нього, що з'явилися в ХІХ ст., зробив з них фотокопії і вислав їх до рукописного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР та в музей поета в Києві і в Торонто» [1, с. 24].

М. Мольнар у листі від 11 травня 1954 р. писав, що цікавиться VII томом академічного видання творів Т. Г. Шевченка в десяти томах, де надрукована поема «Єретик» («Шафарикові») [14, арк. 1 зв.]. У згаданій вище книзі вченого розширено інформацію про цю зацікавленість поемою: «...Перевірив дані про долю так званого Празького рукопису цієї поеми, який, за свідченням певних українських джерел, мав зберігатися в Празькому національному музеї. Наші розшуки спростували цей здогад, а їх результати стали для українського дослідника Ореста Зілінського, який живе у Празі, стимулом до написання праці «K osudum Ševčenkova Kacire», у якій відкривається картина можливої цікавої мандрівки частини Шевченкового рукопису поеми «Єретик» («Шафарикові» та незначного уривку поеми) з України в Прагу і назад» [1, с. 24, 25]. Таким чином підтверджується викладена в епістолярних джерелах інформація,

розкриваються необхідний контекст зацікавлень вченого, деталі наукових розшуків і спілкування науковців на шевченкознавчу тематику.

М. Мольнар повідомляв у своїй кореспонденції Є. Кирилюку про свою наукову працю над темами «Шевченко і чехи», «Шевченко в чеській і словацькій критиці» [15, арк. 1]; клопотався про отримання шевченкознавчих праць та опублікованих томів академічного видання творів Т. Г. Шевченка, натомість він надіслав свою статтю для поповнення відомостей про розвиток чехословацьких досліджень творчості Т. Г. Шевченка та висував пропозиції щодо надсилення копій виявлених рукописних матеріалів з чеських архівів, які могли б зацікавити співробітників академічного Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка [14, арк. 1–2]; пропонував взяти участь у конференціях на тему чехословацько-українських культурних взаємовідносин, які проводила Словацька АН у м. Пряшів [16, арк. 1–2].

У листі від 12 грудня 1954 р. молодий науковець поінформував Євгена Прохоровича, що на науковому заході за участі Словацької АН виступив з ініціативою про створення у м. Пряшеві при цій академії Інституту української літератури для розробки питань українсько-чесько-словацьких культурних взаємовідносин, з бібліотекою та літературним архівом, де мали зберігатись архівні матеріали, наукові матеріали і статті про визначних діячів, зокрема й про Т. Г. Шевченка, і пропонував українському шевченкознавцю взяти участь у його створенні [16, арк. 1].

У складі фонду № 73 також зберігається один лист (документ машинописний, українською мовою) на шевченкознавчу тематику від чехословацького дослідника славіста та баладознавця Ореста Зілінського. Народився О. Зілінський на Лемківщині (нині Підкарпатське воєводство, Польща), вивчав українську філологію на філософських факультетах в Українському вільному університеті та на факультеті слов'янської філології в Карловому університеті у м. Прага, де й здобув науковий ступінь доктора філософії. На час написання листа – викладач літератури й фольклору у закладах вищої освіти у містах Оломоуц і Прага. З 1958 р. працював в Інституті мови та літератури Чехословацької АН. Листом Є. Кирилюку від

24 вересня 1955 р. з м. Прага О. Зілінський повідомляв, що надсилав окремих відбиток своєї розвідки. Він на основі чехословацької наукової літератури та інших матеріалів дослідив питання про взаємини Т. Г. Шевченка зі славістом П. Й. Шафариком і клопотався про виявлення в українських архівах, зокрема одеських, додаткових матеріалів, що могли б підтвердити окремі здогади, у значній мірі побудовані ним на логічних конструкціях: «Не можна виключити, що колись в Радянському Союзі знайдеться і автограф, що був посланий до Праги» [17, арк. 1].

Зазначимо, що Є. Кирилюк, М. Неврлий та М. Мольнар, найімовірніше, були особисто знайомі. Адже Євген Прохорович узяв участь у Міжнародній науковій конференції «З історії чехословацько-українських взаємин», присвяченій 100-річчю від дня народження Івана Франка, яка відбулася 28–30 травня 1956 р. в м. Пряшів. Її організатором був Чехословацько-радянський інститут Словацької АН у м. Братислава за активної участі М. Мольнара як наукового працівника цього інституту та М. Неврлого, методиста Науково-дослідного інституту педагогіки у Братиславі [18, с. 40]. Усі троє науковців виступали на цьому заході зі своїми доповідями [19, с. 35]. Також відомо, що М. Мольнар спільно з М. Неврлим долучився до видання творів Т. Г. Шевченка словацькою мовою «Dumy moje...» (Братислава, 1959), для якого підготували вступну статтю «Слов'янський геній» і коментарі [20, с. 224], а останній був близько знайомий із О. Зілінським, з яким спільно працював над перекладами українських поезій чеською мовою для антології «Vítězit a žít» («Перемагай і живи», Прага, 1951) та підготовкою її до друку [18, с. 41, 42]. Отже, ці три дослідники Чехословаччини у співпраці з Є. Кирилюком зробили внесок у розвиток чеської і словацької шевченкіани, а їх наукові розвідки про Т. Г. Шевченка і переклади творів засвідчували велику національну культуру народу України.

Висновок. Комплексне дослідження документів різних видів – частково розроблених джерел науково-організаційного характеру Архівного фонду НАН України у галузі міжнародних наукових зв'язків НАН України та досі не висвітлених у наукових розвідках епістолярних джерел особистісно-персоналізованого характеру,

що зберігаються у фонді № 73 «Є. П. Кирилюк» Інституту рукопису НБУВ, дає змогу реконструювати міжнародні наукові контакти члена-кореспондента АН УРСР Є. Кирилюка із чеськими і словацькими вченими у галузі шевченкознавства в 1950-х роках. У джерелах особового походження подано інформацію про напрями та особливості процесу наукової творчості кореспондентів Є. Кирилюка та рецепцію його наукової діяльності. Змістовно вони містять обмін науковими ідеями, інформацією та публікаціями; наукові проекти, зокрема розробку бібліографічної шевченкіани, перекладів творів Т. Г. Шевченка, обговорення питань організації українознавчих установ та участі в міжнародних заходах. Листування з Є. Кирилюком сприяло дослідженням науковців діаспори, які зосередили свою увагу на вивченні літературних творів класика української культури, їх інтерпретації, а також на наукових розвідках сучасної літератури і рецензуванні праць радянських шевченкознавців. Розшуки чехословацькими дослідниками видань творів класика української культури і їх перекладів у книжкових фондах бібліотек, фіксування всіх опублікованих за кордоном України праць і згадок у пресі допомагало створенню бібліографії таких видань як у Чехословаччині, так і в Україні. Значну роль у діяльності шевченкознавців української діаспори відіграла популяризація творчості Т. Г. Шевченка серед українських громад і громадськості за кордоном, завдяки чому зберігалась пам'ять про історичні постаті України і поширювалась інформація про духовні цінності українського народу.

До перспектив подальшого дослідження належить аналіз документальних ресурсів та наукових матеріалів, що стосуються наукової діяльності Є. П. Кирилюка, а також листів до нього М. Неврлого у подальший період (1958–1973), що зберігаються у ф. 184 «Кирилюк Є. П.» (оп. 1) ЦДАМЛІМ України.

Список бібліографічних посилань

1. Мольнар М. Тарас Шевченко у чехів та словаків / рец. М. Т. Рильський та М. Д. Бернштейн ; Чехословацька академія наук. Пряшів, 1961. 288 с.

2. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 261. Оп. 1. Спр. 472.
3. Історія Національної академії наук України. 1956–1960 : Частина 1. Документи і матеріали / редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.]; упоряд.: Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, С. В. Старовойт [та ін.]. Київ, 2015. 872 с. С. 121–122.
4. Индыченко А. В. Межакадемическое сотрудничество украинских, чешских и словацких ученых в гуманитарной сфере: исторический экскурс (1955–1960 гг.). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2017. Вип. 21. С. 506–525.
5. Інститут архівознавства НБУВ. Ф. 261. Оп. 1. Спр. 470.
6. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 160.
7. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 161.
8. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 171.
9. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 167.
10. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 168.
11. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 170.
12. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 169.
13. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 139.
14. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 140.
15. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 147.
16. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 144.
17. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 73. Оп. 1. Од. зб. 29.
18. Мушинка М. Круглі ювілеї Івана Франка та Миколи Неврлого. *Слово і Час*. 2016. № 11. С. 38–45. С. 40.
19. Неврлий М. Іван Франко і словаки. *Слово і Час*. 2010. № 5. С. 28–38.
20. Т. Г. Шевченко : бібліографія видань творів, 1840–2014 / редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2014. 546 с.

References

1. Molnar, M. (1961). Taras Shevchenko u chekhiv ta slovaki [Taras Shevchenko among Czechs and Slovaks]; reviewers: M. T. Rylsky, M. D. Bernshtein. Priashiv [in Ukrainian].
2. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky

National Library of Ukraine]. Fond 261. Inventory 1. Unit 472 [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O. et al. (Ed.). (2015). *Istoriia Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy. 1956-1960. T. I: Dokumenty i materialy* [The history of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1956-1960. Part I: Documents and materials]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Indychenko, A. V. (2017). *Mezhakademicheskoe sotrudnichestvo ukrainskikh, cheshskikh i slovatskikh uchenikh v gumanitarnoi sfere: istoricheskii ekskurs (1955-1960 gg.)* [Academic cooperation of Ukrainian, Czech and Slovak scholars in Humanities fields: insight into history (1955-1960)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy – Manuscript and Book Heritage of Ukraine*, 21, 506-525 [in Russian].

5. Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute for Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 261. Inventory 1. Unit 470 [in Ukrainian].

6. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 160 [in Ukrainian].

7. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 161 [in Ukrainian].

8. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 171 [in Ukrainian].

9. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 167 [in Ukrainian].

10. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 168 [in Ukrainian].

11. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 170 [in Ukrainian].

12. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 169 [in Ukrainian].

13. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 139 [in Ukrainian].

14. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 140 [in Ukrainian].

15. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 147 [in Czech].

16. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 144 [in Ukrainian].

17. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. Fond 73. Inventory 1. Unit 29 [in Ukrainian].

18. Mushynka, M. (2016) Kruhli yuvilei Ivana Franka ta Mykoly Nevroloho [Birth Anniversaries of Ivan Franko and Mikulas Nevrlly]. *Slovo i Chas – Word and Time*, 11, 38-45 [in Ukrainian].

19. Nevrlly, M. (2010) Ivan Franko i slovaky [Ivan Franko and Slovaks]. *Slovo i Chas – Word and Time*, 5, 28-38 [in Ukrainian].

20. Onyshchenko, O. et al. (Ed.). (2014). T. H. Shevchenko: bibliohrafiia vydan tvoriv, 1840-2014 [T. G. Shevchenko: bibliography of editions of works, 1840-2014]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2024.

Oksana Verbitska,

PhD (Philosophy), Senior Researcher,
Department of History of Academic Science
Institute for Archival Studies

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Hosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: xenaver@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1459-954X>

**International Scientific Cooperation between the Corresponding
Member of Academy of Sciences of UkrSSR Ye. P. Kirilyuk, Czech, and
Slovak Scholars in the Field of Shevchenko Studies in the 1950s.**

A comprehensive study of documents of various types, namely, scientific

and organizational sources in the Archival Collection of the National Academy of Sciences of Ukraine in the field of international relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, was carried out. Epistolary sources of a personalized nature, which are stored in funds №. 73 “Ye. P. Kyrilyuk” of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, and which have not yet been covered by research, allowed to reconstruct the international scientific contacts of the Corresponding Member Ye. P. Kyrilyuk with the Czech and Slovak scholars M. Nervliy, M. Molnar and O. Zylinsky in the field of Shevchenko studies in the 1950’s. Information on Ye. P. Kyrilyuk’s research activity, on the ideas, information and publications exchange between scholars related to various projects, translations of T. Shevchenko’s works, discussion of issues related to organization of Ukrainian studies and participation in international events, is presented. Information about scholars of the Czechoslovak Republic and about the degree of their cooperation among themselves, is highlighted. It was determined that their correspondence with Ye. P. Kyrilyuk contributed to the research of diaspora scholars who focused on the analysis of T. Shevchenko’s literary work, their interpretation, as well as on explorations of modern literature and reviewing the works of Ukrainian Shevchenko’s experts. Searches for editions of T. Shevchenko’s works and their translations in libraries’ book collections, conducted by Czech and Slovak scholars, recording of all works published abroad of Ukraine, and mentions in the press, helped to create bibliographies of such editions both in Czechoslovak Republic and in Ukraine. It helped to strengthen links between foreign Ukrainian communities and the public of these countries, thanks to which the memory on historical figures of Ukraine was preserved and information about the spiritual values of the Ukrainian people was disseminated.

Keywords: epistolary documents, personal archival collection, Ye. P. Kyrilyuk, international scientific cooperation, Shevchenko studies, Institute of Manuscripts of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine, Archive Collection of the National Academy of Sciences of Ukraine.